

Верољуб Сандо

Богословија Светог Саве, Београд

Васпитање у интернату

Айсџиракџи: Васпитање и образовање у школама интернатског типа одликује се посебним системом наставних и ваннаставних активности условљених сталним боравком ученика у образовној установи током периода школовања. На који се начин код ученика оваквих образовних институција усваја наставно градиво и формирају васпитне навике, зависи директно и од чинилаца на које је могуће утицати, па тиме унапредити наставно-васпитни рад. Поред тога, од посебног је значаја откривање оних околности које отежавају васпитно-образовни развој ученика. Ово истраживање има за циљ да уочи, испита и упореди особености интернатског васпитно-образовног процеса, како би се у наредним етапама истраживања могле сагледати могућности за евентуално адаптирање одређених наставних и васпитних поступака, и то како самој изворности природе наставног градива тако и неминовној задатости савременог живота.

Кључне речи: Ученички дом, интернат, образовање, васпитање, обавезе ученика, дисциплина, ваннаставне активности.

Ученички домови или интернати јесу васпитно-образовне установе удруженог рада у којима се обезбеђује смештај, исхрана, васпитни рад, израда домаћих школских задатака и учење, културни, забавни и спортски живот ученика. Овако непотпуна дефиниција могла би да се допуни мноштвом потреба неопходних ученицима за правилан развој и напредак. И сам стари назив „*васџијни завод*“ подразумевао је најчешће и заједничко становање. У старе називе спадају и „алумнат“ (alumnus — питомац, храненик) и „конвикт“ (convictus — друговање). Такође је и „колеџ“ (college) означавао место где су ученици заједно учили и становали. Устаљени назив „интернат“ (internus — унутрашњи) означавао је наглашену одвојеност од спољног света, која обезбеђује ученицима социјалну заштиту, стан и храну.

Живот ученика одвојен од родитељског дома стара је појава још од времена од како постоји појам о васпитању и образовању. Одвојеност учења од куће и припремање за одређени посао имамо још у периоду старе индијске културе: деца спремана за позив брамана живела су и радила у домовима својих учитеља. Тамо су уз обавезно стицање писмености стицала и радне навике, слушајући и извршавајући наређења својих учитеља. Такође, познато је да је у античкој Спарти васпитање и образовање мушке деце била обавеза државе, како би касније у животу била спремна да обављају дужности од опште користи.

Улога државе у развоју науке и образовања народа била је велика и у време Светог Саве у Србији. У Србију оног времена долази писменост, као и мноштво корисних наука потребних за напредак младе државе у повоју. Место стицања основних знања били су манастири у којима су боравили сви који су имали жељу да стекну знања. Оваква пракса није нова, будући да је преузета из Византије. Неке

од познатих школа по чијем узору су осниване и школе по Србији, биле су: *царске школе, епархијске школе, ђаћеријаршијске школе, манастирске школе...*

У време Првог српског устанка у Србију долази Доситеј Обрадовић и са собом доноси европски начин устројства школа. Том приликом, он 1808. оснива *Велику школу*, а 1811. године постаје министар просвете Карађорђевој Србије. Иако је у том устаничком заносу Доситејева намера била да у народу шири образовање, тадашње прилике нису дозвољавале да се школе отварају у свим местима ослобођеним од Турака, па су осниване у већим местима, и њих су похађали ученици из оближњих крајева. Није тешко претпоставити да су и у то време биле уређене просторије у којима су ученици становали у време док је школа радила.

Временом, установе које су биле организоване за васпитни и образовни рад са децом, биле су домови у којима су претежно била смештена деца без родитеља. Тако је у Дубровнику у XVI веку постојало сабиралиште за напуштену децу.

У време индустријске револуције велика средства улагана су у школе и интернате за дефицитарне струке. Поред свега наведеног, у истом периоду посебно су осниване установе у којима су образована деца са посебним потребама, нарочито деца која су имала проблеме са слухом или говором.

Експанзија отварања школа са интернатима настала је и негована у Совјетском Савезу. Те школе су се водиле под појмом „школа-интернат“, што указује на начин школовања ондашњих полазника.

Након Другог светског рата у ондашњој Југославији оснивани су домови у којима су смештана деца без родитеља, ратна сирочад. О њиховом васпитању и образовању бригу је водила држава. Тако имамо податке да је 1946. године постојало 175 дечјих и 407 ученичких домова у које је било смештено 142.800 деце. Временом се број деце, па и самих домова, смањивао, тако да данас у Србији имамо 63 дома за ученике средњих школа са 11.000 ученика. У овај број домова нису уврштени ученички дом Војне гимназије као и домови богословија, којих на територији Србије има пет и још три ван граница Републике Србије.

Разлози постојања интернатског типа школа су многобројни. Међутим, постоје два која су најопштија. Први је непостојање школе одређеног профила у месту одакле долазе ученици. Такве школе су, између осталог, војне гимназије и богословије. Богословије и војне гимназије јесу школе које имају посебне потребе рада са ученицима, па стога, то су школе у којима је боравак ученика условљен сталним боравком у интернату. Посебни разлози због којих ученици бораве у интернатима, могу се посматрати кроз саму природу наставе. Конкретно у животу ученика богословије, присуство ученика на богослужењима јесте један од видова практичне наставе када ученици временом стичу искуства у праћењу богослужбеног поретка певајући за певницом, као и стицањем основног знања везаног за одређене радње у богослужењу. Ученици богословија живе у школском интернату и дужни су да се управљају по Правилнику и другим прописима и уредбама претпостављене школске власти. Богословије јесу школе са специфичним начином рада, те због тога завредњују посебну пажњу. Такође, васпитање у њима разликује се од васпитања осталих ученичких домова. Посебно је важно нагласити да и данас поредак обавеза у богословијама важи од периода након Другог светског рата, те самим тим тај поредак одудара од уређења световних домова за ученике.

Појам који би најпрецизније могао окарактерисати начин рада и васпитања у богословијама јесте управо назив „*инијернај*“, што у корену речи садржи нешто што је интерно, унутрашње. У конкретном смислу, овде се мисли на унутрашњу

организацију живота и рада са ученицима који се спремају за свештенички позив. Оснивач богословских школа у Србији је Српска православна црква, која негује традиционални начин васпитања и образовања, који се огледа претежно у практичном начину педагогије. Никола Поткоњак у свом делу „Педагогија у Срба“ примећује да су се педагошка питања Српске православне цркве претежно сводила на „директиве, упутства, одлуке и слично о школама, раду наставника, обавезном приступу деце и учитеља верским обредима у цркви, на прописе о садржајима наставе и васпитања у школи, и слично“.

Други разлог за живот ученика у ученичким домовима или интернатима јесте економске природе. Наиме, живот у интернату је свакако јефтинији од живота у приватном смештају. У ове разлоге спада и жеља родитеља да им деца радије буду под педагошким контролом специјализованих лица за ту намену него у приватним кућама где су ван надзора васпитача. У богословијама постоји васпитач и потребан број његових заменика, који у договору са ректором руководе васпитањем ученика и у свако доба врше непосредан надзор над њима. Васпитача бира Наставнички савет између себе, те ту лежи још једна карактеристика која би могла да дође под критику. Наиме, васпитачи у богословијама јесу у исто време и наставници, што никако није случај са ученичким домовима који нису под окриљем Цркве. Наиме, у државним домовима васпитањем корисника ученичких домова могу да се баве само лица која имају дозволу (лиценцу) за одређену делатност, било да је то васпитач, домски психолог или педагог.

Дакле, стручност васпитача у богословијама не огледа се у дипломи више педагошке школе, већ пре у искуству и усмеравању ученика у васпитно-образовном профилу будућих свештеника. Ово је такође чињеница која богословије ставља у ред специфичних школа, пошто у самом Правилнику о понашању ученика у интернатима нема разграничења између понашања ученика у школи и понашања у собама, библиотеци или неком другом месту зграде богословије. Овакав случај је строго подељен у ученичким домовима чији је организатор држава. Тако, на пример, у државним домовима владање ученика у школи нема скоро никакве везе са владањем у самом дому, што није случај са богословијама. Такође, разликује се и сам начин пријема у дом или интернат. Отуда, ученици који су завршили основну школу и положили пријемни испит за редовног ученика богословије, имају обавезу да станују у интернату, док ученици који конкуришу за државне домове, морају да имају одређене квалификације за то, било да је у питању успех у школи или имовинско стање родитеља.

Ученички домови, као готово све установе, имају своје позитивне као и негативне услове. Основни позитиван услов јесте осамостаљивање ученика и стицање способности и навика које су му потребне за даљи напредак у стицању потребних сазнања. Почевши од самог владања у интернатима, ученицима се усађује висок степен културе у контакту са спољним светом. Отуда су ученици богословија дужни да се увек и на сваком месту, било у интернату или ван њега, владају у свему примерно, како доликује онима који се спремају за свету и узвишену службу каква је свештеничка. Поседна предност живота у интернату богословија огледа се у развијању међусобних односа међу ученицима, где се негује дружељубље, као и искорењивање егоцентризма и самољубља. Битну предност живота оваквог типа чини прихватање другог онаквим каква он заиста јесте. Дружељубље и недостатак егоцентризма евидентни су у случајевима где напреднији ученици несегично помажу својим колегама да лакше савладају постављене задатке из одређених области. Сталним боравком у заједници каква је у интернатима међу ученицима се изграђу-

је посебна веза која се неретко претвара у нераскидив однос сличан породичном. И из самог учења наше Цркве познато је да је човек од свог постанка друштвено биће, биће заједнице и биће које непрестано тежи ка заједници, јер је постојање другога неопходан и конституативни елемент човековог постојања. Управо стицање појмова овакве врсте требало би да буде присутно у самој богословији.

Као што постоје позитивне стране живота у интернату, тако су присутне и негативне чињенице, које би требало уклонити уколико је то могуће. Основна мана коју никако није могуће уклонити, јесте та што се ученик доласком у интернат одваја од своје породице и почиње један вид новог, другачијег начина саживота. Посебни хендикеп у овом погледу имају ученици који потичу из здравог и квалитетног породичног васпитања. Код таквих ученика постоји бојазан да ће, уколико се не обрати посебна пажња на њихово васпитање у интернату, они попустити у усавршавању свог васпитања.

Требало би имати у виду да се приликом доласка у интернат ученици одвајају и од својих другова са којима су живели у периоду одрастања. Таква ситуација такође може створити једну врсту проблема. Некомуницирање са својим друговима из детињства временом може изазвати отуђеност, што може имати одређене последице код ученика уколико је квалитет дружења у интернату на нижем степену од оног који су имали у периоду одрастања.

Један од великих недостатака је и недостатак емоционалне тоpline коју су ученици уживали у свом породичном дому. Ако узмемо, на пример, један интернат од стотину ученика, тешко је изаћи у сусрет сваком ученику понаособ. То није случај у богословијама, где је један васпитач задужен да води бригу о свим ученицима у периоду од седам дана. Да би се наведено стање поправило, потребно је да у раду са ученицима раде бар четири васпитача у наведеном периоду, као што је то случај у ученичким домовима. Развој емоционалне интелигенције код ученика битан је колико и развој коефицијента интелигенције. У том смислу потребно је посебно обратити пажњу на то да се код ученика развија емпатија и емоционална писменост која ће му сигурно користити у наставку животног искуства и одрастања. Правилним развојем емоција код ученика се ствара истинска братска љубав која неће дозволити понављање периода деведесетих година прошлога века, када су старији ученици градили свој ауторитет на насилан начин, већ би се акценат код сваког корисника интерната стављао на истинским хришћанским вредностима љубави и бриге једних о другима.

Такође, један од основних недостатака у ученичким домовима могу представљати неусклађености рада са ученицима у време које одговара личном биоритму. Наиме, у интернатима постоји одређено време које је предвиђено за обавезно учење. У богословијама се то време назива *занимање*; тада су сви ученици приморани да буду у истој учионици у одређено време које проводе учећи. У време занимања ученици су дужни да се понашају идентично и са истим обавезама као и на часовима, једино уз разлику што уместо наставника ред у разреду води старији ученик (цензор). Из психологије, а посебно из педагогике, познато је, пак, да постоји више типова ученика када је реч о учењу. Дакле, биоритам код ученика не може функционисати истог тренутка код свих. Стога би требало радити на томе да се створе услови како би сваки ученик имао могућност да учи у време које њему одговара, а истовремено настојати да његове активности не сметају осталим корисницима ученичког дома. Из овог разлога било би добро да свака богословија, у складу са својим могућностима, оспособи једну просторију налик читаоници у којој би ученици у сва-

ко време могли да савлађују испредавано градиво. Постојањем оваквих просторија избегло би се ноћно учење по ходницима, посебно пред крај школске године, као и ремећење ученика који су већ отишли на спавање. Могућност учења у било које доба дана и по потреби не спомиње се у Правилнику о богословијама, али се прецизно наводи да су ученици дужни да у одређено време буду у својим постељама, и да у спаваоницама мора владати потпун мир до јутарњег звона за устајање.

Саставни чинилац живота у интернату чине ваннаставне активности код ученика. У богословијама су оне нешто скромније у односу на војне гимназије. Разлог томе може се тражити у недостатку финансијских средстава, али ни то не би требало да буде изговор. Најчешће ваннаставне активности у богословијама су певање у хоровима и бављење спортом. У случају београдске богословије, ученици два пута недељно иду на базен и више пута недељно баве се спортовима који не захтевају већа финансијска улагања. Пре свега, то су играње фудбала и кошарке.

У Правилнику о становању у интернату јасно су истакнуте и ваннаставне активности које ученици богословија могу да обављају. Тако је у циљу духовног изграђивања ученика препоручљиво да ученици у богословији организују литерарне дружине, као и да обogaђују ђачку библиотеку, а све то под надзором једног наставника. У овом случају препоручује се да то буде наставник српског језика и књижевности. Такође им је дозвољено да у школским просторијама приређују духовне вечери, као и друге религиозно-уметнике приредбе. Препоручљиво је да с времена на време, уз пратњу и одобрење васпитача или ректора, посећују, уколико им је доступно, позоришта, биоскопе, спортске и културне приредбе и такмичења.

Поред ових и сличних препорука и одобрења, ученицима богословија је строго забрањено мешање у политику или оснивање организација које немају везе са позивом којим ће се бавити после свршетка свога школовања. Посебно се забрањују радње које су у противности са учењем Цркве, као што су организовање штрајкова, протеста уперених против школске или државне власти, јер се од свештенослужитеља увек очекивало да буду изнад дневнополитичких збивања у друштву, и да би било корисно да се ученици богословија још у време свог образовања упуте у том смеру. Неопходно је напоменути и то да је Правилник о понашању ученика у богословијама писан, сада већ давне, 1953. године, када друштвене прилике нису ишле у прилог ни Цркви директно, ни њеном подмлатку, те су стога одредбе о „политичкој неопредељености“ стриктно наглашене. Данас би било сасвим природно да се о томе и не говори, јер сваки ученик који се бави изучавањем богословља, јасно може запазити да дневна политика и бављење њоме није пут који је Христос одредио ка вечности.

Везано за ваннаставне активности, треба приметити и то да се понекад догоди да ученик похађа школу а да никада у току свог школовања не посети неку културну манифестацију, позориште, коцерт, оперу. У овим случајевима код ученика се мора пробудити жеља и интересовање за културна дешавања како би се самоиницијативно покренули и заинтересовали за своје културно уздизање и на овом плану. Тиме би се већ у току школовања код њих развијао осећај лидерства, што ће за цело бити корисно у практичном раду једног пастира на њиви Господњој.

Education in boarding schools

Summary: Education and upbringing in boarding schools is characterized by a special system of teaching and extra-teaching activities being preconditioned by a permanent stay of the pupils in an educational institution all the time of their schooling. In which way the

pupils of such pedagogical institutions accept the teaching material and form their educational habits depends directly on the factors which can be influenced upon and, consequently, the teaching-educational work be improved. In addition, from special significance is the finding out of those circumstances that make the educational development of the pupils difficult to facilitate. This study has the aim to perceive, examine and compare the qualities of the boarding-schooling process, so that in future phases of a research of a possible adaptation of certain teaching and educational actions might be fully recognized, adapted not only to the very originality of the nature of the teaching material, but to the unavoidable complex tasks of modern life as well.

Литература

- Васпитни рад и организација живота и рада у домовима ученика средњих школа, Министарство просвете Републике Србије. Сектор за ученички и студентски стандард, Београд 1998.
- Ђорђе Лекић: Педагошки правци и покрети у историји васпитања и образовања; Београд 2000.
- Закон о ученичком и студентском стандарду, Министарство просвете, Службени гласник, Београд 2010.
- Никола М. Поткоњак, Васпитање у Срба, Едука, Београд 2012.
- Педагошка енциклопедија, том 1, Нови Сад 1989.
- Правилник о владању и животу ученика српских православних богословија у интернату, Београд 1953.
- Правилник о владању и животу ученика српских православних богословија у интернату, Београд 1953.
- Уредба о богословијама Српске православне цркве, Београд 2002.